

LOKALNA BEZBEDNOST I ULOGA NARODNIH POSLANIKA/CA

„Rodno-zasnovano nasilje:
Posledice po ljudsku bezbednost u Kraljevu“

Jelena Šapić i Filip Stojanović

REZIME

Prema podacima nevladinih organizacija koje se bave problemom rodno-zasnovanog nasilja i nasilja u porodici, u proseku svaka treća žena u Kraljevu izložena je nekom vidu rodno-zasnovanog nasilja. Žrtve najčešće prijavljuju samo teške fizičke oblike nasilja, dok psihološko nasilje i seksualno uznemiravanje ostaju neevidentirani. Učesnici u istraživanju u Kraljevu kao ključne razloge za neprijavlivanje nasilja u porodici navode nedostatak podrške zajednice, ekonomsku zavisnost žena, kršenje načela anonimnosti od strane nadležnih organa i prisustvo vatrenog oružja u kući. Rasprostranjenost rodno-zasnovanog nasilja prepoznata je kao bezbednosni problem u zajednici. Multisektorski tim za sprečavanje nasilja u porodici, koji okuplja aktere iz lokalne samouprave i civilnog društva, aktivno radi na rešavanju ovog problema. Uprkos tome, učesnici istraživanja smatraju da postoji značajan prostor za unapređenje rada ovog tima, pre svega u oblasti prevencije nasilja. Istraživanje je pokazalo da bi tešnja saradnja između narodnih poslanika/ca i lokalnih aktera mogla doprineti razmeni iskustava i unapređenju kako nacionalnih politika tako i njihove primene na lokalnom nivou.

UVODNE NAPOMENE

Cilj projekta „**Lokalna bezbednost i uloga narodnih poslanika/ca**” je doprinos jačanju saradnje između državnih institucija i organizacija civilnog društva u identifikovanju glavnih problema ljudske bezbednosti u lokalnim zajednicama. Kroz aktivnosti koje uključuju direktnu komunikaciju lokalnih institucija, narodnih poslanika i civilnog sektora, projekat promovise jačanje međusektorske komunikacije i saradnje u rešavanju problema ljudske bezbednosti. Dodatno, projekat podstiče razmenu iskustava između lokalnih zajednica o načinima rešavanja problema ljudske bezbednosti.

Tim CENTRA neguje pristup bezbednosti, koji se zasniva na konceptima ljudske bezbednost, reforme sektora bezbednosti i demokratske kontrole sektora bezbednosti. **Ljudska bezbednost** podrazumeva ne samo fizičku bezbednost, već i mogućnost pojedinaca da nesmetano rade na ostvarivanju svojih potencijala i žive dostojan život, a izučava se prvenstveno u odnosu na lokalnu zajednicu. Ljudska bezbednost obuhvata sledećih sedam kategorija: politička, ekonomska, lična i zdravstvena bezbednost, bezbednost zajednice, hrane i životne sredine. **Reforma sektora bezbednosti** predstavlja proces adaptacije aktera sektora bezbednosti, kako bi sektor bezbednosti efikasno i efektivno pružio ljudsku i državnu bezbednost u okvirima demokratske vladavine. **Demokratska kontrola sektora bezbednosti** podrazumeva odgovornost bezbednosnih institucija prema građanima, a sprovodi se preko niza aktera: izvršne vlasti, parlamenta, nezavisnih institucija, stručnih organizacija, medija, organizacija civilnog društva, ali i samih građana.

Kao posebno značajna pitanja u vezi sa ljudskom bezbednošću u lokalnim zajednicama izdvojene su sledeće teme – **bezbednost mladih (Novi Pazar), rodno zasnovano nasilje (Kraljevo) i intenzivni migracijski tokovi (Subotica)**. S obzirom na dugogodišnji rad na senzibilizaciji institucija i multisektorski pristup ovom bezbednosnom problemu, tim CENTRA se u Kraljevu bavio temom uticaja rodno-zasnovanog nasilja na lokalnu bezbednost.

- Kraljevo je administrativni centar Raškog okruga
- Broj stanovnika: 125.488 (žene: 63.903, muškarci: 61.585)
- Broj punoletnih osoba: 101.917 (81,74% od ukupnog broja stanovnika)
- Broj registrovanih nezaposlenih osoba: 13.668 (2013).

Izvor: *Republički zavod za statistiku*

- 5 žena je ubijeno u Kraljevu od 2011-2016. godine u partnersko-bračnom odnosu.
- 365 žena je evidentirano kao oštećena lica u poređenju sa 110 muškaraca u Kraljevu u periodu 2011-2015. godine. U istom periodu, muškarci su 406 puta bili učinioci krivičnog dela, a žene samo 24 puta.¹

Izvor: *MUP Republike Srbije*

1 Evidencija Ministarstva unutrašnjih poslova prema članu 194. Krivičnog zakonika Republike Srbije („Sl. glasnik RS”, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014).

GLAVNI NALAZI

Glavne odlike lokalnog bezbednosnog konteksta u Kraljevu

Većina učesnika² lokalnih konsultacija Kraljevo opisuje kao bezbedan grad, a kao značajni izdvajaju se problemi ljudske bezbednosti koji mogu biti svrstani u *ekonomsku, ličnu i zdravstvenu bezbednost*:

1. U prethodnom periodu Centar za socijalni rad primio je povećan broj zahteva za dodelu socijalne pomoći, što govori o pogoršanju ekonomske bezbednosti u Kraljevu. Lokalni bezbednosni problemi koji se takođe povezuju sa siromašenjem stanovništva su i veća zastupljenost prostitucije i prosjačenja.
2. Vršnjačko nasilje i raširene ekstremističke ideje kako među mladima tako i među starijima su izdvojeni kao pretnja po ličnu bezbednost.
3. Narkomanija je prepoznata kao značajan problem u Kraljevu. Učesnici istraživanja posebno izdvajaju prisustvo narokomana u blizini obrazovnih ustanova i vrtića kao pojavu koja ugrožava zdravstvenu i ličnu bezbednost dece.

Kao bezbednosno posebno *ugrožene društvene grupe* u Kraljevu, navedene su:

1. Žene koje su neretko u lošijem ekonomskom položaju od muškaraca i žrtve porodičnog nasilja,
2. Pripadnici romske populacije koji u podnose veći broj zahteva za socijalnu pomoć nego ranije i suočavaju se sa diskriminacijom, pre svega u obrazovnim ustanovama,
3. Deca koja odrastaju u sredini u kojoj je nasilje svakodnevna pojava.

Učesnici u istraživanju posebno ukazuju na promene u percepciji bezbednosti, s obzirom na kontekst, pol, godine, iskustvo, znanja, ekonomski status i mesto stanovanja. Takođe, za percipiranje bezbednosnih pretnji važan je i širi društveni kontekst. Tako su u vreme građanskog rata u bivšoj Jugoslaviji, glavni strahovi bili povezani sa mogućnošću širenja oružanih sukoba. Potom se društvo suočavalo sa post ratnim traumama i naglim siromašenjem usled hiperinflacije i sankcija. Danas u društvu dominiraju strahovi vezani za gubitak posla, nemogućnost ostvarivanja zdravstvene zaštite i diskriminaciju.

Rodno-zasnovano nasilje u Kraljevu

Rodno-zasnovano nasilje jeste bezbednosni problem koji je povezan sa svim gore opisanim dimenzijama ljudske bezbednosti - ekonomskom, ličnom i zdravstvenom. Iako znatno šira pojava, rodno-zasnovano nasilje se najčešće dovodi u vezu sa nasilje u porodici. Učesnici/e lokalnih konsultacija koje je Centar sproveo u Kraljevu smatraju da je problem rodno zasnovanog i nasilja

CENTAR za istraživanje javnih politika je 20. februara 2017. godine u Kraljevusproveo dva konsultativna sastanka sa predstavnicima civilnog društva i lokalnih institucija. Sastanci su održani u okviru projekta „Lokalna bezbednost i uloga narodnih poslanika/ca“.

Akteri sa kojima smo razgovarali 20.02.2017. u Kraljevu su:

- Udruženje Fenomena,
- SOS telefon
- Centar za istraživanje, transparentnost i odgovornost- CRTA
- Ruke prijateljstva
- Imam ideju,
- SOS dečije selo
- Humanitarni centar „Srce“,
- Društvo Dijabet,
- PU Kraljevo,
- Centar za socijalni rad,
- Osnovno javno tužilaštvo
- Prekršajni sud
- Centar za socijalni rad,
- Predstavnici predškolskih, osnovnih i srednjih škola

² Svi pojmovi u ovom tekstu odnose se podjednako na osobe ženskog i muškog pola.

u porodici rasprostranjen, i da mu se u zajednici i dalje ne pristupa dovoljno odgovorno. Zbog toga mnogi slučajevi nasilja ne budu prijavljeni policiji. Istovremeno, izostaje i adekvatno reagovanje institucija u ovakvim slučajevima. Usled nedovoljne senzibilisanosti i neinformisanosti, žrtve nasilja i svedoci nasilja ne prepoznaju akte nasilja kao što je na primer šamaranje, ili psihološko nasilje kao primere rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici. Naprotiv, takve pojave smatraju se delom tradicije i prihvatljivim ponašanjem. Prijavljivanje nasilja od strane trećih lica i dalje se doživljava kao mešanje u privatni život, a neadekvatnim postupanjem i kršenjem načela anonimnosti onoga ko nasilje prijavljuje, institucije ne doprinose učestalosti prijavljivanja slučajeva nasilja

U proseku svaka treća žena trpi neki vid nasilja u Kraljevu pokazuje interna baza udruženja Fenomena. Prema ovim pokazateljima, rasprostranjenost nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja u Kraljevu na nivou je svetskog proseka. Ipak, treba imati u vidu da se prema uvidima Fenomene, žrtve nasilja u Kraljevu prijavljuju nasilje samo u slučajevima kada su životno ugrožene one i/ili njihova deca. Psihološko nasilje se retko prijavljuje čak i putem SOS telefona³ i još teže procesuiraju, što je i razlog nerijavljivanja. Ipak učesnici istraživanja smatraju da se psihološko nasilje i seksualno uznemiravanje ne prepoznaju u dovoljnoj meri kao oblici rodno zasnovanog i nasilja u porodici, a tome doprinosi i činjenica da profesionalci poput nastavnika i policajaca ne prepoznaju ove forme nasilja.

Sagovornici iz lokalne samouprave i civilnog društva slažu se da se **se prisustvo rodno zasnovanog nasilja ne može objasniti isključivo pozivanjem na pogoršane ekonomske okolnosti**. Ipak, **ekonomska zavisnost žena otežava prijavljivanje nasilja**. Čak i kada žrtve prijave nasilje, postavlja se pitanje održivog smeštaja jer sigurna kuća ne postoji u Kraljevu. Prema zakonskim odredbama, policija je dužna da oduzme svako vatreno oružje prilikom uviđaja, ali ostaje dimenzija zastrašivanja pomoću oružja, što otežava žrtvi da prijavi nasilje i napusti nasilnika. Ipak, ne treba smetnuti s uma da je i samo prisustvo oružja u kući faktor zastrašivanja što otežava žrtvi da prijavi nasilje i napusti nasilnika.

3 SOS telefoni pružaju uslugu telefonskih konsultacija ženama ugroženim nasiljem od strane partnera ili člana porodice. Glavni cilj je osnaživanje žene da izađe iz situacije nasilja. Tokom ovih razgovora žena može dobiti osnovnu psihološku pomoć kao i osnovne informacije pravne i socijalne prirode, te u dogovoru sa organizacijom može napraviti konkretan plan aktivnosti vezan za trajno rešenje problema.

U 2016. godini Centru za socijalni rad je prijavljeno 657 slučajeva nasilja u porodici i rodno-zasnovanog nasilja. Osnovnom javnom tužilaštvu je u periodu maj 2015-novembar 2016. godine podneto 278 krivičnih prijava. Iako postoji mogućnost da se primeni načelo oportuniteta – odlaganje krivičnog gonjenja – uz mogućnost uplatu izvesne svote za humanitarne svrhe umesto služenja kazne, tužioci se slažu da bi primena ove prakse predstavljala povlasticu za nasilnika. Nasilnik može smatrati da uplatom ekonomski ugrožava svoju porodicu, a da je razlog tome žena koja ga je prijavila. Ovo dalje može dovesti do usložnjavanja porodično-bračnih odnosa koji se često reflektuju kroz novi krug nasilja.

Podrška zajednice predstavlja značajan mehanizam za prevenciju rodno-zasnovanog nasilja. Takođe, podrška zajednice bitna je i u slučajevima kada se nasilje već dogodi. Zajednica koja reaguje i može da razume preživljeno nasilje učiniće da se žrtva oseća osnaženom i prihvaćenom. Učesnici u istraživanju smatraju da u Kraljevu na ovom planu nije učinjeno dovoljno. Naime, iako je svojevremeno pokrenuta inicijativa za formiranje grupa samopomoći, ona nije zaživela. Jedan od razloga je nespremnost žrtava da podele svoje probleme sa zajednicom.

Ključni lokalni akteri kada je u pitanju rodno-zasnovano nasilje i saradnja

U Kraljevu postoji nekoliko organa koji se bave ljudskom bezbednošću građana i građanki: lokalnog savet za bezbednost, kao i saveta za ravnopravnost i multisektorskog tima za sprečavanje nasilja u porodici. Prvi **lokalni savet** za bezbednost u čijem radu su učestvovali i predstavnici civilnog sektora formiran je 2015. godine ali je kao posledica promene strukture lokalne vlasti on raspušten. U toku 2016. godine oformljen je savet u novom sazivu ali ovoga puta predstavnici civilnog društva nisu uključeni u njegov rad.

Multisektorski tim za sprečavanje nasilja u porodici formiran je 2014. godine i sastaje se jednom mesečno. Sastancima predsedava predstavnik/ca Centra za socijalni rad. Za razliku od saveta i radne grupe za bezbednost, u rad tima je uključeno i civilno društvo. Sa početkom primene novog Zakona o sprečavanju nasilja u porodici u junu 2017. multisektorski tim će prestati da postoji a umesto njega biće formirano koordinaciono telo. Predstavnici civilnog sektora smatraju da multisektorski tim dobro radi jer im omogućava razmenu iskustava i informacija. Ipak sagovornici su istakli da je u radu ovog tima primećeno nekoliko važnih nedostataka: on nije usmeren ka preventivnom delovanju, ne postoji adekvatna komunikacija i koordinacija između institucija u timu, a njegov rad zasnovan je isključivo na individualnim naporima članova/ica tima.

Predstavnici institucija su istakli **značaj protokola** u procesuiranju slučajeva nasilja u porodici i rodno-zasnovanog nasilja i premošćavanja jaza delokruga rada i odgovornosti. Protokolima je tačno definisana oblast rada svake institucije i posledično obezbeđena transparentnost nadležnosti i odgovornosti. Zahvaljujući protokolima smanjena je inercija institucija i onemogućen izostanak reakcije i samovolje pojedinaca u okviru institucija, rekli su sagovornici. To se ostvaruje kontinuiranim međuinstitucionalnim pozivanjem i ukazivanjem na obaveze propisane protokolom. Ovakav institucionalni jaz prepoznat je i novim Zakonom o sprečavanju nasilja u porodici. Odredbe zakona predviđaju da Prekršajni sud može kazniti institucije koje odbijaju da prijave nasilje.

Učešće narodnih poslanika/ca i drugih nacionalnih institucija u jačanju kapaciteta za sprečavanje rodno-zasnovanog nasilja

Predstavnici lokalnih institucija smatraju da je saradnja sa narodnim poslanicima prevashodno važna u kontekstu usvajanja odgovarajućeg pravnog okvira. Dobro uspostavljen pravni okvir na pravi način propisuje delokrug nadležnosti i obaveze institucija da deluju, čime se doprinosi uspešnom rešavanju problema. Lokalne prakse, aktivnosti i uvidi u lokalnu dinamiku mogu poslužiti narodnim poslanicima kao odličan osnov za formulisanje amandmana u procesu donošenja zakona, procenu funkcionisanaj usvojenih zakona i kvalitetniju raspravu.

Predstavnici civilnog sektora u jačanju saradnje sa narodnim poslanicima vide potencijal za unapređenje kapaciteta lokalne zajednice i brige o njoj.

S obzirom da izborni sistem ne podstiče angažovanje poslanika na lokalnom nivou, niti oni po zakonu polažu račune lokalnoj zajednici, stepen njihovog angažovanja zavisi u zajednici od njihovog ličnog afiniteta, inicijative i zalaganja. Predstavnici civilnog sektora takođe ukazuju da je za poboljšanje politika na lokalnom nivou važan i angažman lokalnih odbornika i uspostavljenje kanala komunikacije sa ostalim akterima lokalne samouprave.

Kada je reč o koordinaciji nacionalnih i lokalnih bezbednosnih politika, treba napomenuti uspostavljenje specijalnog tima policije u oktobru prošle godine. Ovaj tim je formiran kako bi se isključivo bavio temom nasilja u porodici u kraljevačkom okrugu i time doprineo efikasnoj lokalizaciji novog Zakona o sprečavanju nasilja u porodici. Tim policije je prošao kroz trodnevnu obuku na Kriminalističko policijskoj akademiji. Prema mišljenju predstavnika organizacija civilnog društva, to je dobar model koji omogućava profesionalcima da temeljno pristupe problemu, te da i druge institucije treba da ga prate. Pripreme za primenu novog zakona su usmerene i na sudstvo i tužilaštvo jer su i njihove obuke počele sa realizacijom.

Centar za istraživanje javnih politika (CENTAR) je nevladina organizacija istraživačkog usmerenja (think tank), osnovana 2010. godine, koja se bavi ispitivanjem raznih aspekata bezbednosnog i socio ekonomskog statusa građana sa ciljem da utiče na poboljšanje primene javnih politika ili njihovu promenu.

Glavni cilj CENTRA je da svojim istraživanjima osvetli stvarne potrebe građana, i na taj način pomogne relevantnim donosiocima odluka da politike formulišu sa stanovišta „perspektive krajnjeg korisnika“, odnosno građana.

CENTAR neguje multi-disciplinarni pristup i u prvi plan stavlja terenska istraživanja jer smatra da je za dubinsko sagledavanje problema i formulisanje održivih javnih politika važno sagledati problematiku i sa centralnog i sa lokalnog nivoa.

CENTAR je sproveo 20 projekata, uključujući i one na regionalnom nivou. Njegove projekte podržale su međunarodne organizacije i agencije (OSCE, UNDP, UNICEF, UNOPS, DCAF), vladine organizacije i privatni donatori – SDC i OSI; ministarstva i kancelarije u okviru Vlade Srbije, i inostrane akademske institucije.

Jelena Šapić i Filip Stojanović, *Rodno-zasnovano nasilje: Posledice po ljudsku bezbednost u Kraljevu*, Centar za istraživanje javnih politika, Beograd, mart 2017.

O AUTORIMA

Jelena Šapić je istraživačica u Centru za istraživanje javnih politika od novembra 2015. godine. Master studije na odseku za međunarodne odnose i evropske studije završila je 2014. godine kao stipendista Centralno-evropskog univerziteta. Prethodno je diplomirala na Fakultetu političkih nauka, smer međunarodni odnosi. Bila je stipendista Fonda za mlade talente Ministarstva omladine i sporta Republike Srbije, kao i Fondacije Dragoslav Srejić za mlade talente. Pohađala je Studije budućnosti Beogradske otvorene škole i letnju školu o terorizmu i borbi protiv terorizma u Olimpiji (Grčka). Takođe, učestvovala je u TRAIN programu za Zapadni Balkan Nemačkog saveta za međunarodne odnose (DGAP).

Filip Stojanović je istraživač CENTRA od oktobra 2016. godine. Master i osnovne studije završio je na Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu. Od januara do oktobra 2015. godine angažovan je kao student demonstrator na Fakultetu bezbednosti na predmetima Sistemi bezbednosti, Obaveštajne i bezbednosne službe i Uvod u studije bezbednosti, dok je od marta do septembra 2015. godine bio stažista u Programu Ujedinjenih nacija za razvoj – UNDP na projektu „Unapređena otpornost za odgovor na vanredne situacije“. Završio je Zimsku školu međunarodnih odnosa „Aktuelni politički i bezbednosni izazovi u međunarodnim odnosima“ koju je organizovao Institut za međunarodnu politiku i privredu u Beograd, kao najbolji polaznik. U toku dosadašnjeg istraživačkog rada, Filip je objavio nekoliko naučnih radova u časopisima iz kategorije M53, kao i nekoliko predloga praktičnih politika.

Autori: Jelena Šapić i Filip Stojanović

Dizajn: Žolt Kovač

Prelom: Jelena Šapić

Izdavač: Centar za istraživanje javnih politika, Beograd

Za izdavača: Tatjana Jakobi, direktorka

Copyrights: Centar za istraživanje javnih politika

www.publicpolicy.rs

office@publicpolicy.rs

Sprovođenje ovog projekta je podržalo Odeljenje za demokratizaciju pri Misije OEBS u Srbiji.